

Zilzer Gyula grafikái

A *Jog - Állam - Politika* arculatának megfelelően és a szerkesztőség döntése alapján többnyire egy számban egyetlen témakörből válogatott illusztrációkat közlünk. E számunk képanyagát Zilzer Gyula műveiből válogattuk, amelyek részben múzeumi, részben magángyűjteményekben tekinthetők meg. A szerkesztőbizottság Baracska Andrást, Győr Város Levéltárának főlevéltárosát kérte fel Zilzer Gyula munkásságának bemutatására.

Zilzer Gyula a magyar avantgarde és expresszionizmus kiemelkedő, ám méltatlanul elhanyagolt alakja, akinek tehetségét olyan kortársaihoz mérhetjük, mint Otto Dix, George Grosz, vagy Oskar Kokoschka. Grafikái érzékenyen és pontosan idézik meg a kor szellemiségét, a művész a nagy társadalmi változásokat szürrealisztikus és dinamikus képekben ábrázolja. Több képén az „állam” hatalmi dominanciájának kritikáját vélhetjük felismerni. Zilzer Gyula grafikáinak tematikája modern korunk hétköznapi emberét sem hagyja érintetlenül, ösztönösen gondolatébresztők.

A művész 1898. február 3-án született Budapesten. Fiatalon élénken érdeklődött a műszaki tudományok iránt, ezért tanulmányait a Műegyetemem kezdte meg. 1919-ben részt vett a Tanácsköztársaság szakmai munkáiban, majd annak bukása után Triesztbe menekült. Hazatérése után 1921 és 1922 között a Képzőművészeti Főiskolára járt, ahol mesterei Vaszary János és Csók István voltak. Korai képein még a francia fauvisták stílusjegyeit fedezhetjük fel, tájképeit az erőteljes ecsetkezelés és színvilág jellemzi. 1923–24 között Münchenben Hans Hofmann magániskoláját látogatta, majd kis időre ismét hazatért, hogy bemutassa a nagyközönségnek *Kaleidoszkóp* című, 18 lapból álló litográfia mappáját. A grafikák kifejezési módszerükben közel állnak ahhoz a német törekvéshez, melyet Otto Dix vagy George Grosz művészete képvisel, amelyben a szimbolizmus összeolvad valamilyen groteszk hatásra törő expresszionizmussal. A mappa képi világa szakít Zilzer addigi stílusával, és egy kiforrott expresszionista művész munkája tárul a szemlélő elé. A rajzokban szimbólumok, fogalmak jelennek meg, mint az „idő”, a „gép”, a „forradalom”, melyek abszurd kifejezésekben objektívizálódnak a papíron, mint egy óriás mozsártörővel a kezében, amint porrá zúz egy kisvárost, vagy a gépek és emberek végtelenített szalagja.

A sorozat sajnos nem hozott nagy népszerűséget számára, talán ezzel is magyarázható, hogy 1924/25 fordulóján Párizsba költözött, majd néhány évvel később, 1932-ben az Egyesült Államokban telepedett le. Termékenynek tekinthetők a francia fővárosban eltöltött évei: rézmetszést tanult Charles Leblanc

műhelyében, megannyi kiállítást rendezett eleinte csak Párizsban, majd 1927-ben Moszkvában, sőt 1932-ben Budapesten is, az Ernst Múzeumban. Párizsi éve alatt könyvek illusztrálásával is foglalkozott, ilyen volt Edgar Allen Poe 1927-es *Le Chat Noir* című könyve, de ekkor jelent meg leghíresebb grafikai sorozata is, az 1932-en kiadott *Gáztámadás* (eredetileg *GAZ*) című litográfia mappája, melynek rajzai túlzás nélkül az expresszionizmus csúcsát jelentik. Felfűtött érzelmek, komor gondolatok megfogalmazója mindegyikük, szókimondóan, kertelés nélkül ábrázolja a háború borzalmait. Elővetíti a náci hatalomátvételt és egy hamarosan bekövetkező népiirtás tényét is. Minden bizonnyal az első világháborús tapasztalatokból táplálkozott, de mintegy próféta mutatja be egy eljövendő gáztámadás vízióját. Vagyonos nyereszkesedők, militaristák, fasiszták, megszállott tudósok állnak szemben a hétköznapi embertömeggel. Az agresszorok óriásként tapossák el az embereket, elpusztítják őket harci gépeikkel, szellemként lebegnek fejük felett és úgy mozgatják őket, mintha bábok volnának.

A mappához nem kisebb személy írt előszót, mint a humanista nézetek valló Romain Rolland Nobel-díjas francia író. A grafikák olyan megrendítőek voltak, hogy egész Európa felfigyelt rá, sőt, mikor Zilzer az Egyesült Államokba távozott, ott újból sokszorosította, hogy a kinti közönség számára is hozzáférhetővé váljék. Egy példányt Albert Einsteinnek is elküldött, aki meleghangú levélben köszönte meg azt.

Az Egyesült Államokban kétszer is megnősült, első felesége a kukoricapehely feltalálójának, Kelloggnek az unokahúga volt, majd 1953-ban egy orosz származású nőt vett feleségül.

1939-től Hollywoodban kezdett el dogozni a Columbia Pictures-nél, ahol első-sorban Korda Zoltán filmjeinek díszleteit tervezte, de együtt dolgozott például Charlie Chaplinnal a *Monsieur Verdoux* forgatásán is. Munkája mellett intenzíven foglalkozott festéssel és könyvillusztrálással, rendszeresen rendezett kiállításokat is.

Az Egyesült Államokban készült leghíresebb képeinek egyike, az 1939-ben készült *Óvóhely* című alkotás, amely a rettegő emberek feszültséggel teli élethelyzetét ragadja meg rendkívül kifejező módon. Az újvilágban eltöltött évek alatt festészetére mindinkább a naturalista szemlélet vált jellemzővé, képein az amerikai táj szépségei, a kisemberek hétköznapijai láthatók, korábbi korszakához talán az ország ipusztvárosi jellegét visszaadó alkotásai kötik. Tény, hogy expresszionista, kubista éveit után festészete megváltozott, képeiből eltűntek a cinikus és szatirikus elemek. A harmincas évek grafikáinak stílusa többé nem köszön vissza életművében.

Két alkalommal látogatott haza: 1949-ben és 1965-ben, ez utóbbi alkalomkor Budapesten, az Egressy Klubban rendezett kiállítást.

Élete utolsó éveiben gyakran betegeskedett, cukorbetegséggel és szívproblémákkal küszködött, 1969. november 21-én New Yorkban halt meg. 1971-ben a Magyar Nemzeti Galériában nagyszabású emlékkiállítást rendeztek életművéből.

Zilzer Gyula életművének, stílusának nem volt folytatója, tanítványokról vagy követőkről nincs tudomásunk, nem kapott kitüntetések vagy díjakat, de ezek hiánya nem ronthatja el művészetének értékét, hiszen képei erős szimbólumrendszerének köszönhetően máig érvényes üzenettel bírnak.

IRODALOM

- A Magyar Képzőművészeti Egyetem hallgatóinak adatbázisa.
- Arportal.hu/lexikon.
- Berecz Miklós (1971): *Kiáltás a haza után. Zilzer Gyula emlékkiállítása a MNG-ban.* Művészet. 11. 38.
- Fóthy János (1971): *Zilzer Gyula emlékkiállítása.* Művészet. 11. 37–38.
- Hevesy Iván (1924): *Zilzer Gyula: Kaleidoszkóp.* Nyugat. 8-9. 693-694.
- Kelemen Emil (1970): *Zilzer Gyula.* Művészet. 3. 10–11.
- *Magyar Zsidó Lexikon.* (szerk. Újvári Péter). 1929. 973.
- Poe, Edgar Allen (1927): STB.
- Pogány Ö. Gábor (1966): *Zilzer Gyula.* Művészet. 6. 17–20.
- Seregélyi György (1988): *Magyar festők és grafikusok adattára.* Szeged.
- Zilzer Gyula (1932): *GAZ, 24 lithographies.* Paris.
- Zilzer Gyula (1924): *Kaleidoszkóp,* Budapest.

•
Zilzer Gyula: Gáz XIX, 1932